

VAPAAEHTOISET VOIMAVARANA SIJAISVANHEMPIEN TUKEMISESSA

Peppi –HANKE/ Projektipäällikkö Virpi Vaattovaara

YHTEENVETO ENSIMMÄISEN TOIMINTAVUODEN AJALTA KERÄTYSTÄ AINEISTOISTA

Tavoitteenamme oli ensimmäisen vuoden aikana kerätä tietoa eri tahojen tarpeista, toiveista ja ajatuksista liittyen vapaaehtoistoimintaan perhehoidossa. Tiedonkeruu tapahtui erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, tapaamisissa, tapahtumisissa, sähköpostiviestien, puheluiden ja kirjeitse tehdyn kyselyn avulla. Yhteenveto perustuu aineistoon, jonka keräsivät pääasiassa projektityöntekijät omilla alueillaan ja omissa taustajärjestöissään. Tiedon keruussa lähdettiin ensisijaisesti liikkeelle sijaisperheiden toiveista, mutta sen ohella haluttiin kartoittaa ammatillisten perhehoidon toimijoiden, vapaaehtoistojen ja syntymävanhempien ajatuksia ja odotuksia hankkeen suhteen. Alussa tarvittiin aikaa hankkeesta tiedottamiseen ja yhteisen ymmärryksen synnyttämiseen siitä, mihin hankkeella pyritään.

SIJAISPERHEIDEN TARPEET, TOIVEET JA AJATUKSET

Tarpeet ja toiveet vaihtelevat hyvin paljon sijaisperheiden kesken. Osa perheistä ilmaisi olevansa vailla lakisääteiseen tukeen kuuluvia tukimuotoja, kuten sosiaalityöntekijän kotikäyntejä. Toisilla toiveet olivat lähinnä täydennystä jo hyvin toimivaan ammatilliseen tukeen, kuten perheiden yhteisiä vapaa-ajan aktiviteetteja.

Ensimmäisiä keskeisiä havaintojamme olikin se, että sijaisperheet ovat keskenään hyvin heterogeenisiä, heidän toiveensa ja tarpeensa vaihtelevat keskenään paljon. Eroja sijaisperheiden luonnollisessa tukiverkostossa on paljon, jolloin myös tuen tarpeen sisältö ja määrä vaihtelee perheittäin. Ensi vaiheessa osa kohdatuista perheistä ei ollut valmis ottamaan vastaan vapaaehtoisen tarjoamaa tukea lainkaan, osa oli valmis heti avaamaan ovensa vapaaehtoiselle. Keskeinen viesti onkin ollut jokaisen perheen tarve tulla kuulluksi yksilöllisesti. Yksi perhe haluaa kotiin jonkun siivoamaan, jotta saa viettää aikaa lasten kanssa, toinen perhe haluaa jonkun vievän lapset uimahalliin, jotta saa rauhassa tehdä kotitöitä. Perheiden valmiuteen lähtä mukaan toimintaan sekä avoimuuden asteeseen vaikuttivat lisäksi myös rajoitukset, joita on asetettu esimerkiksi sijoituspaikan salassa pitämiseksi.

1. Arkeen liittyvät toiveet.

Lastenhoitoapua toivottiin erilaisiin tilanteisiin. Lasten tutkimuksissa, terapioissa ja tapaamisissa käyntien ajaksi toisille lapsille. Sijaisvanhempien erilaisiin neuvotteluihin, kehityskeskusteluihin, perheneuvolakäynteihin, vanhempainiltoihin jne. osallistumisen ajaksi.

Sijaisvanhempien täydennyskoulutusryhmien ja työnohjauksiin osallistumisen ajaksi lastenhoitopistettä ko tapaamispaikkakunnalle.

Sijaisvanhemman oman harrastuksen ajaksi tai sijaisvanhempien kahdenkeskisen illan tai viikonlopun vapaan ajaksi hoitajaa kotiin tai yökyläpaikkaa lapselle.

Kodinhoitoapua sijaisperheet toivoivat käytännön asioihin, ruuanvalmistukseen pakastimeen, pullan leipomiseen, ikkunoiden pesuun, suursiivoukseen, nurmikon leikkaukseen tai

puutarhanhoitoon. Sijaisperheen pyykkivuori tai pienten remonttien, polkupyörien huollon tarve on usein keskimääräistä lapsiperhettä suurempi.

Kuljetuksiin toivottiin apua lähinnä lasten harrastusten osalta. Monilapsisessa perheessä harrastuskäyntejä voi olla useita päivässä. Etäisyydet ja julkisten liikennevälineiden käytön mahdollisuudet vaihtelevat perheiden kesken suuresti. Sijoitettuja lapsia ei voi jättää keskenään kotiin samalla tavoin ja samassa iässä kuin lapsia yleensä, joten yleensä yhden aikuisen on aina oltava lasten kanssa. Sama koskee lasten ulkoilua, sijaisperheessä lapsia ei jätetä ulos leikkimään keskenään, kuten tavallisissa perheissä, arjen huolenpito vaatii usein erityisiä järjestelyitä.

2. Virkistäytymiseen liittyvät toiveet

Koko perheen virkistäytymiseen toivottiin mahdollisuuksia *”enemmän yhteistyötä, toimintoja ja foorumeita, joissa emme ole arvioinnin kohteena”*, rentoa yhdessäoloa ja tekemistä. Perheille leirejä *”päästä syömään valmiiseen pöytään”*. *”Tulla nähdyksi kokonaisena perheenä”*.

Sijaisvanhempien virkistäytyminen, toivottiin kulttuuriseteleitä, liikuntaseteleitä sekä yksityisiä sponsoreita erilaisten harrastusten ja toimintojen tukemiseen.

Lisäksi toivottiin mm sijaisvanhempien omia virkistäytymispäiviä, hemmotteluiltoja sijaisäideille, vertaisryhmiä isille. Virkistäytymisen järjestämiseksi toivottiin lomituksen järjestämistä.

3. Tiedonsaantiin liittyvät toiveet ja tarpeet

Sijaisperheet kertoivat saaneensa liian vähän tietoa heille sijoitettujen lasten taustoista, syntymävanhempien tilanteesta ja lasten varhaisista kokemuksista sekä elämäntilanteesta ennen sijoitusta. *”Mihin tietoon meillä on oikeus?”*

Tietoa ja opastusta haluttiin myös erilaisten tukijärjestelmien käytöstä. *”Kelan vammaistuen hakemus, 8-sivuinen, lähes mahdoton osata täyttää”*. *”Kuulin sijaisvanhempiyöstävältäni, että lapsella on oikeus saada terapiamatkoihin taksikuljetus”*.

4. Työnohjausta, vertaistukea ja koulutusta

Sijaisperheet toivoivat alkuvaiheen intensiivistä tukea ja perhekohtaista työnohjausta.

Jotkut halusivat kokeneita sijaisvanhempia kertomaan omasta sijaisvanhemmuudestaan, osattiin jo toivoa myös sijaisvanhempimetreita.

Toiset kaipasivat vertaisryhmiä, joissa olisi ulkopuolinen vetäjä, toiset epävirallista vertaistukea. Haluttiin isien ryhmiä (*”tuntisi kuuluvansa johonkin ryhmään”*), vertaisryhmiä äideille, nuorille, sijaissisaruksille, sukulaissijaisvanhemmille. Näiden toiveiden pohjalta herää kysymys sijaisvanhemman identiteetin rakentumisen merkityksestä jaksamiselle. Yhteenkuuluvuuden tunteen lisääminen sijaisvanhempien kesken voi olla omiaan vahvistamaan sekä heitä itseään että heidän asemaansa yhteiskunnassa.

Sijaisvanhemmat toivoivat koulutusseminaareja, joissa lapsille olisi omaa ohjattua toimintaa.

He halusivat lisää tietoa kiintymyssuhdeteoriasta, luentoja FASD:sta ja ADHD:sta. Myös esimerkiksi päiväkoteihin tarvittaisiin koulutusta mm FASD:sta heidän mielestään. Toivottiin myös tietoa sijaisperheen sisäisestä vuorovaikutuksesta.

5. **Lapsiin liittyvät toiveet** koskivat esimerkiksi nuorten mentoritoimintaa, nuorten toiminnallisia itsenäistymisryhmiä ja aikuisystävää lapselle kodin ulkopuolelta. *"Mummo/pappa/tätipankki"*. Sijaisperheen nuorille toivottiin myös *"kunnan kaveria kartsalle"*, kun opetellaan elämää kodin ulkopuolella muiden nuorten kanssa. Lisäksi toivottiin lasten ja nuorten vertaisryhmiä.

Sijaisvanhemmat olivat huolissaan jälkihuollossa olevien nuorten jäämisestä kokonaan ilman tukea tai ilman riittävää tukea muutettuaan pois sijaiskodista. Nuoren täytettyä 18 vuotta sijaisvanhempien mahdollisuudet auttaa heikkenevät, koska heillä ei enää ole oikeutta toimia nuoren asioissa tai saada tietoa, koska hän on täysi-ikäinen. Nuoret jäävät usein aivan liian yksin, jolloin riski ajautua vaikeuksiin on suuri.

Ilmaistiin myös toive sijaissisarusten omista vertaisryhmistä. Sijoituksen merkitys perheen biologisille lapsille on hyvin suuri, tulevathan sijoitetut lapset juuri sille perheen emotionaalisesti herkälle alueelle, jonka muodostavat lasten ja vanhempien väliset suhteet. Uudet lapset tulevat myös hyvin fyysisesti perheeseen entisten lasten reviirille omine tavaroineen, tapoineen ja tarpeineen. Lapset ovat omaksuneet omien perheidensä tavan olla vuorovaikutuksessa, puhua ja ratkaista ongelmia, näiden kulttuurien kohtaaminen on osa sijaisperheiden arkea.

Lasten *"läksyjenlukuapu"* olisi tervetullutta moniin perheisiin, koulunkäynnin tukeminen vaatii paljon aikuisen aikaa ja kärsivällisyyttä.

Sijaisperheissä toivottiin myös *"harrastuskavereita"* lapsille. Turvaa antavan aikuisen osallistuminen lapsen harrastukseen, mahdollisuus saada ja jakaa onnistumisen kokemuksia harrastuksen kautta on sijoitetulle lapselle erityisen tärkeää. Joidenkin lasten kohdalla aikuisen osallistuminen on harrastamisen onnistumisen edellytys.

6. **Sijoitetun lapsen läheisiin liittyvä toive** oli saada rinnakkaisvanhemmuus ja yhteydenpito lapsen syntymäperheen ja sen verkoston kanssa toimivammaksi, *"Miten turvata lapselle oikeus lähisukuun?"* *"Mummo jokaiselle sijoitetulle lapselle"*. Toivottiin myös mentoreita ja tukihenkilöitä sijoitettujen lasten syntymävanhemmille.

7. **Muita viestejä, huolenaiheita ja toiveita**
Peruspalvelujen puutteet

Sijaisvanhemmat kokevat peruspalvelut usein riittämättömiksi. *"PRIDEssa luvataan kaikkea – totuus on kuitenkin toinen"*.

Sijaisperhe voi tarvita arjen tukea ja peruspalveluita esimerkiksi kotipalvelua, kuten muutkin lapsiperheet, mutta niiden saaminen koetaan vaikeaksi. Voitaisiinko avohuollon tukipalveluihin verrattavaa tukea antaa myös sijaisperheille?

”On turhauttavaa odottaa lasta pitkään - prosessissa on paljon tyhjäkäyntiä”. Sijoitusten räätälöinti, sopivan perheen löytäminen lapselle ja lapsen perheelle turhauttaa odottajia. Voidaanko asiaan vaikuttaa eri tahojen välisen yhteistyön lisäämisellä ja onko mahdollista käyttää odottamisaika hyödyksi sijaisvanhemmuuteen valmistautumisessa. Voisivatko odottavat perheet toimia vapaaehtoisina/lomittajina jo toimiville sijaisperheille?

Vaikeudet yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa tai sen puuttuminen kokonaan

Kokemus siitä, että *”on suurennuslasin alla, tarkkailtavana”. ”Miten saisin tunteen, että sijaisvanhempana hallitsen itse omaa prosessiani?”* Osa sijaisperheistä kertoi yhteydenpidon sosiaalityöntekijään olevan olematonta tai vaikeaa. Hankkeen toimintaan mukaan lähtemisenkin tuntui hankalalta tällaisessa tilanteessa. Joidenkin sijaisperheiden näkemyksen mukaan sosiaalityöntekijä oli ainoastaan syntymävanhempien asialla ja sijaisperheen tarpeet jäivät kuulematta. *”Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus rasittaa, jo viides kahden vuoden sisällä.”*

Muita sijaisvanhempia askarruttavia kysymyksiä olivat mm verotus, lomitus/vapaiden pitäminen, toimeksiantosopimukset, katkenneet sijoitukset ja omasta perheestä tehdyt lastensuojeluilmoitukset.

Toivottiin myös käytäntötutkimusta perhehoidon arjesta.

Opiskelijoita työharjoitteluun sijaisperheisiin.

Pohdittiin *”pärjäävätkö vapaaehtoiset sijoitettujen lasten kanssa?”*

Sukulaissijaisvanhempien ajatuksia

Hankkeen alkuvaiheessa kohdattiin ja kuultiin myös sukulaissijaisvanhempia omana ryhmänään. He nostivat esiin omasta näkökulmastaan seuraavia asioita: *”olemme asiantuntijoita lapsen biologisen verkoston suhteen, meiltä voisi kysyä enemmän”, pohdintaa; ”kotiutuuko lapsi helpommin biologiselle vanhemmalle sukulaissijoituksesta?”, ”kestävätkö sukulaissijaisvanhemmat lasten murrosiän paremmin?”*. Monet sukulaissijaisvanhemmat kokevat tilanteensa ristiriitaiseksi (oman läheisen ongelmat sijoituksen syynä jne.), pelkäävät leimatuksi tulemista, arastelevat avun pyytämistä. *”Pitää vain yrittää kestää”*.

LASTEN JA NUORTEN TARPEET JA TOIVEET

Lasten ja nuorten toiveita saatiin hankkeen alkuvaiheessa esiin varsin vähän. Lähestyminen aloitettiin sijaisvanhemmista, joiden kautta lapset vähitellen tulevat mukaan toimintaan. Vuoden

2013 puolelle suunniteltiin PePpi tapahtumia ja toimintaryhmiä, joiden aikana lasten ja nuorten äänet saadaan kuuluviin.

Nuoren ajatuksia PePpi -hankkeessa kuultuna: *"hyvä sosiaalityöntekijä on sellainen, joka ymmärtää ja välittää", "omat (syntymä)vanhemmat ovat tärkeitä vaikka sässivätkin", "minulla on huoli äidistä ja isästä", "mitä minulle tapahtuu, kun täytän 18?", "tuetaanko PePpi -hankkeessa itsenäistyviä perhehoidon nuoria?"*.

SYNTYMÄVANHEMPIEN JA LÄHIVERKOSTON AJATUKSET

Syntymävanhempien suhde sijaisvanhempiin on monesti ristiriitainen. Syntymävanhempi elää vaikeiden tunteiden ristiaallokossa, häntä painavat syllisyys, häpeä ja pelko lapsensa täydellisestä menettämisestä. Sijoitettujen lasten läheisverkostosta osa oli sitä mieltä, ettei haluta lähteä PePpi -hankkeeseen mukaan, koska siinä huolehditaan vain sijaisvanhemmista eikä lapsen syntymäverkostolle anneta mitään tukea, vaikka tarve siihen olisi suuri. Osa lasten syntymäverkostojen edustajista on ollut kiinnostunut PePpi-hankkeen toiminnasta. Yhteistyösuhteiden parantaminen eri osapuolten välillä olisi heidänkin mielestään tärkeää.

VAPAAEHTOISTOIMIJOIDEN AJATUKSIA

Hankkeeseen kutsuttujen vapaaehtoisten yhdistysten edustajien ja yksittäisten vapaaehtoisten ajatuksia koottiin erilaisissa kokoontumisissa. Mielipiteenä oli, että myös yrityksiä voidaan saada mukaan toimintaan, esimerkiksi yhdeksi päiväksi vuodessa. Paikallisyhdistykset toivovat mahdollisimman selkeätä ja konkreettista kohdetta toiminnalleen. Erään Pelastakaa Lapset ry:n paikallisyhdistysten ajatus oli antaa konkreettista lastenhoitoapua, toisaalla paikallisyhdistyksillä on ollut intressiä tukea lasten harrastamista esimerkiksi hankkimalla lapsille harrastusvälineitä tai kustantamalla lisenssejä joukkueisiin.

Vapaaehtoistoiminnan sisällöstä oltiin sitä mieltä, että on tehtävä selkeä sopimus siitä, mitä lapsi/perhe haluaa tukisuhteelta ja mihin vapaaehtoinen on realistisesti valmis sitoutumaan. Ennakkokäsitys siitä, mitä vapaaehtoiselta odotetaan nostaa rimaa ryhtyä vapaaehtoiseksi. *"Ihmisillä on luulo, että pitää olla pitkä koulutus eikä tavallinen tausta riitä tukihenkilönä toimimiseen"*. Vapaaehtoistoiminta on oikeus ja mahdollisuus, sen tulee perustua niihin vahvuuksiin, joita vapaaehtoisella itsellään on ja joiden kautta hän haluaa olla merkityksellinen.

SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN AJATUKSET

Sosiaalityöntekijöitä kuultaessa nousi esiin sekä innostusta että vastustusta. Ajatus vapaaehtoistoiminnasta lastensuojelun perhehoidossa nosti esiin kysymyksiä ja epäilyä. *"Mistä niistä semmoisia vapaaehtoisia löytyy?"* ja *"voiko vapaaehtoisia päästää sijaisperheisiin?"*. Asiaan liittyviä mahdollisuuksia, uhkia ja riskejä on tarkasteltava sosiaalityön näkökulmasta.

Sosiaalityöntekijät nostivat esiin työn vaativuuden ja resurssien vähäisyyden. Sosiaalityön on huolehdittava lasten oikeudesta syntymävanhempiinsa ja muuhun läheisverkostoonsa. Työtä ohjaa lapsen kokonaisvaltainen etu. Sijoitusten katkeaminen on vaikeaa myös sosiaalityöntekijöille. Heillä on halu tukea ja auttaa sijaisperhettä.

PERHEHOIDON AMMATILLISTEN ERITYISTYÖNTEKIJÖIDEN AJATUKSET

Sijaisperheen vapaaehtoistyöntekijän valmennuksessa on pohdittava, minkälainen suhde vapaaehtoisella on a) sijaisperheeseen, b) sijoitettuun lapseen. 1. Vanhemmuuden tunnemaailma ja 2. lasten erilaiset käyttäymismallit ja kokemusmaailma ovat sijaisperheissä moninaisemmat kuin perusperheissä. Vapaaehtoisten valmennuksessa on yhdistettävä tieto ja tunne, luotava itselle psyykinen turvallisuus, jonka varassa voi toimia turvallisena vapaaehtoistoimijana eri tilanteissa.

VAPAAEHTOISTYÖN AMMATTILAISTEN OHJEISTUKSET

Keskity laatuun! Kaikki eivät sovi tukihenkilöiksi, mutta monenlaista vapaaehtoisuutta tarvitaan. Vapaaehtoinen voi olla yhden tehtävän käytännön apu tapahtumissa, asiantuntijaluennoitsija tai jotain siltä väliltä. Sitoutumisen aste voi vaihdella päivästä vuodessa säännölliseen ja toistuvaan toimintaan. Aktivoi miehiä mukaan, heistä on valtava pula. Vapaaehtoinen ei voi jäädä taloudellisesti miinukselle. Luo selkeä malli valmennukseen, sitouttamiseen ja virkistykseen. Säännölliset yksilötapaamiset tukihenkilöiden kanssa tarvitaan vertaistoiminnan lisäksi. Motto: *”yhteistyötä perheen kanssa perheen reviirillä”*.

Koonnin projektityöntekijöiden Maaret Parviainen, Pirkko Porrassalmi ja Kaisu Kaverinen keräämästä materiaalista vuodelta 2012 kirjoitti projektipääällikkö Virpi Vaattovaara.

12.4.2013